

Dějepis zblízka

Kostel, škola a rodina v latinských pramenech

Ecclesia, schola et familia in fontibus Latinis

Alena Bočková, Jan Zdichynec

FF UK

28. 4. 2022

Vývojové fáze latiny

- latina klasická
 - spisovná
 - vulgární
- středověká – výrazně liší od klasické
- raně novověká
 - humanistická – snaha o návrat k antice (složitá syntax, „sentence“)
 - barokní – expresivita, vliv národních jazyků
- neolatina (maturitní písemka Karla Marxe!)

- nelze popřít, že latina postupně během středověku a raného novověku z běžného užívání ustupuje

Jazykové útvary

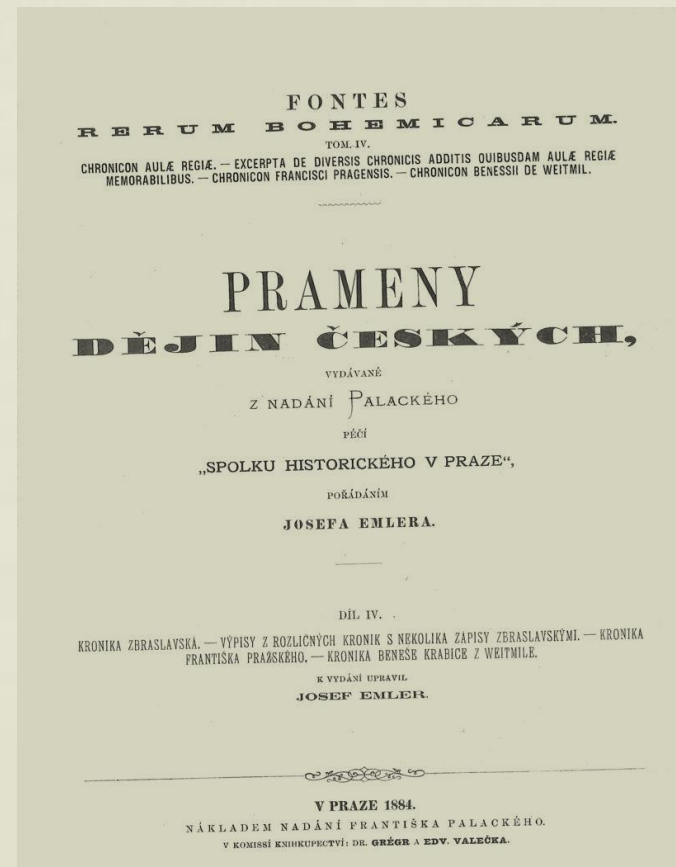
- koexistence více jazyků na našem území, funkční rozdělení (A. Stich pro období 17. a 18. století)
 - latina
 - jazyk církve
 - úřední jazyk
 - jazyk literatury (odborné do 18. století)
 - čeština
 - národní jazyk
 - „selský“ / lidový jazyk
 - postupně proniká do oficiálních pramenů
 - němčina
 - „druhý“ národní jazyk
 - stále více oficiální jazyk, úřední jazyk
- formy latiny – liší se stylem
 - mluvená
 - psaná

Význam latiny pro historiky i další humanitní obory

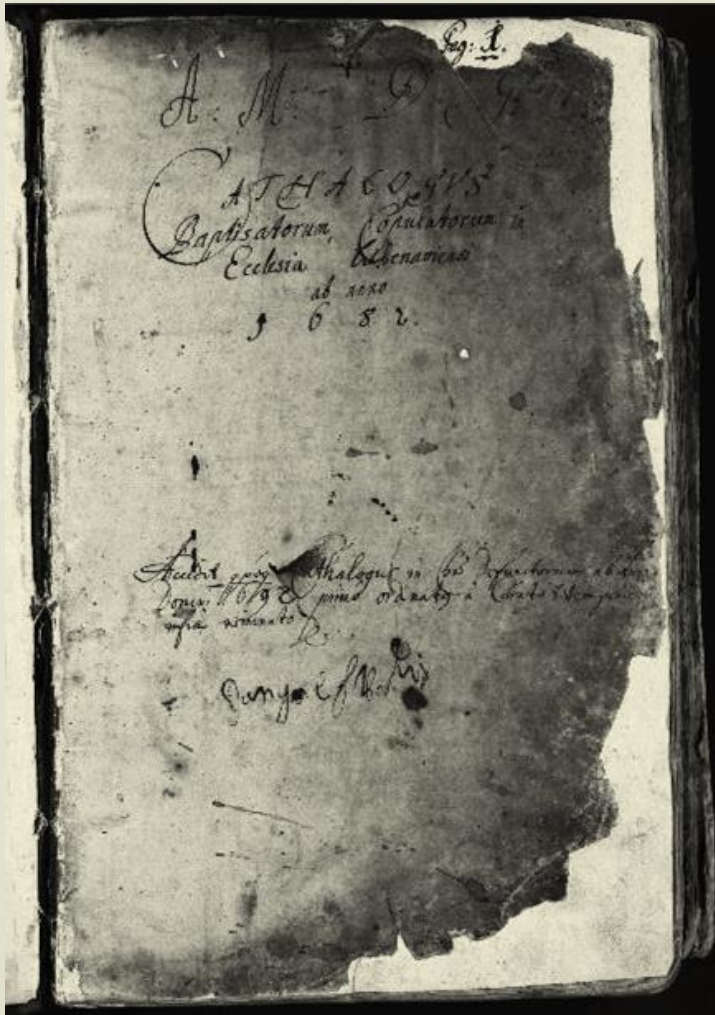
- jazyk vzdělavců (do konce 18. století)
- škol všech stupňů (klasická gymnázia)
 - školské drama
- církevní praxe (římskokatolická církev: do II. vatikánského koncilu! 1962–1965)
- zčásti státních institucí (Uhry – do 1918!)
- literární jazyk
- jazyk pramenů
 - bohemikální prameny středověku i raného novověku jsou psané latinsky

Příklady latinsky psaných historiografických děl

- Kosmova kronika (*Chronica Bohemorum*)
- Zbraslavská kronika: *Chronicon Aulae Regiae*
- Jan Dubravius: *Historia Bohemica*
- Bohuslaus Balbinus: *Epitome rerum Bohemicarum*
- edice středověkých pramenů
 - online zdroj: Centrum mediévistických studií

Typy pramenů podle provenience I

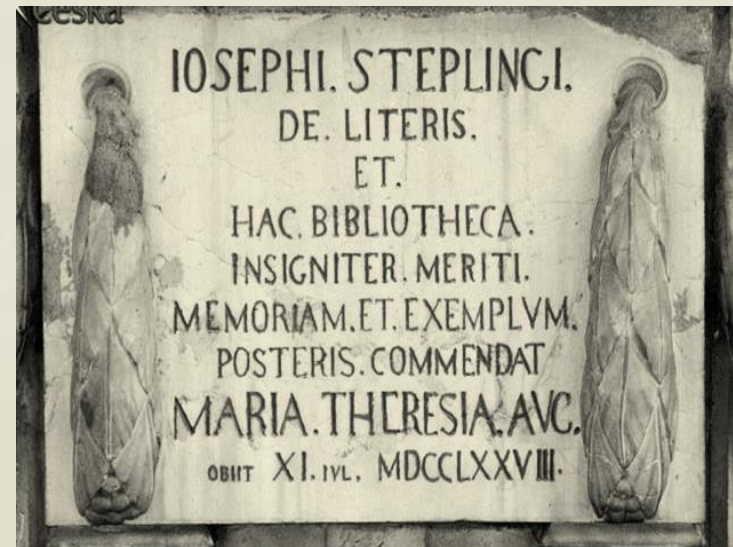

- úřední
 - zemské, městské
 - ubývají, ale stále se objevují
- školní
 - matriky studentů, statuta, školní řády, zprávy, diplomy, studentské práce, posudky, přednášky, univerzitní řeči
- církevní
 - každodennost laiků (matriky narozených, oddaných, zemřelých; liturgie: mše, kázání, modlitby, písně)
 - každodennost duchovních (korespondence, zprávy, vizitace, předpisy, diaria/deníky) – latina obvykle i v mluvené komunikaci

Typy pramenů podle provenience II

- odborné práce (historie, teologie, filozofie, filologie, astronomie, matematika, lékařství atd.)
- Komenský, Balbín, Pešina, Hammerschmidt, Crugerius, Tanner, Vogt, Wietrowsky, Marcus Marci, Stepling...

*
Divus
 Joannes Negomucenus
 Patiendo
 Martyr Gloriosissimus

Amēdia classe Grammatices Hrabistij cothurnum indouta pro
 Sena exhibitus Anno 1729 Die 21 Martij.
 Argumentum.

Veritatis, fideiq; inseperrimus cultor S. Joannes Negomucenus.
 Subinde ab Joannae pietatem substituitimus; conscientia electus. Hrbitor
 dum sacro sanctum confessionis sigillum, Wencelao perurgente vi
 lare tenuit, ad hoc violandum, prius fortuna bonis, minis, tandem
 et catas sollicitus: neq; illis corruptus, nec istis etiam deterritus,
 manibus peribitq; vinctus ex ponte Bragens in subjectum flumen
 Moldava dejicitur Cont: Polan: 16 Maji T: 3:

Prolusio.

Spectandum proposit hostico inter Sava Tyrannidis insultus in
 expugnabile Fidei scutum.

Joannes cavillat Honestitas? Inductio Ima: Sicut etiam dixerit Ahab?
 Etiam castitas. Joann. Quis rotat mandum furor?
 Sava forma rerum? quis praeit mandu status?
 Ubi sum? benignitas Sed? O! magnus favor!
 Proh! video: totus orbis in caute vasis
 Jure figuris! aula formidabilis.
 Jacet in profundo tartari, jacet Specu!

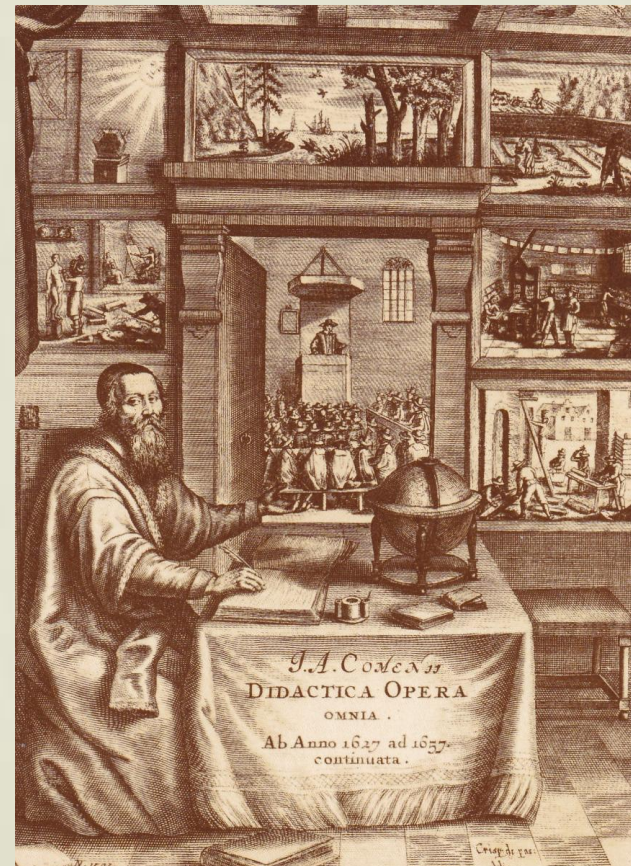

Typy pramenů podle proveniencence III

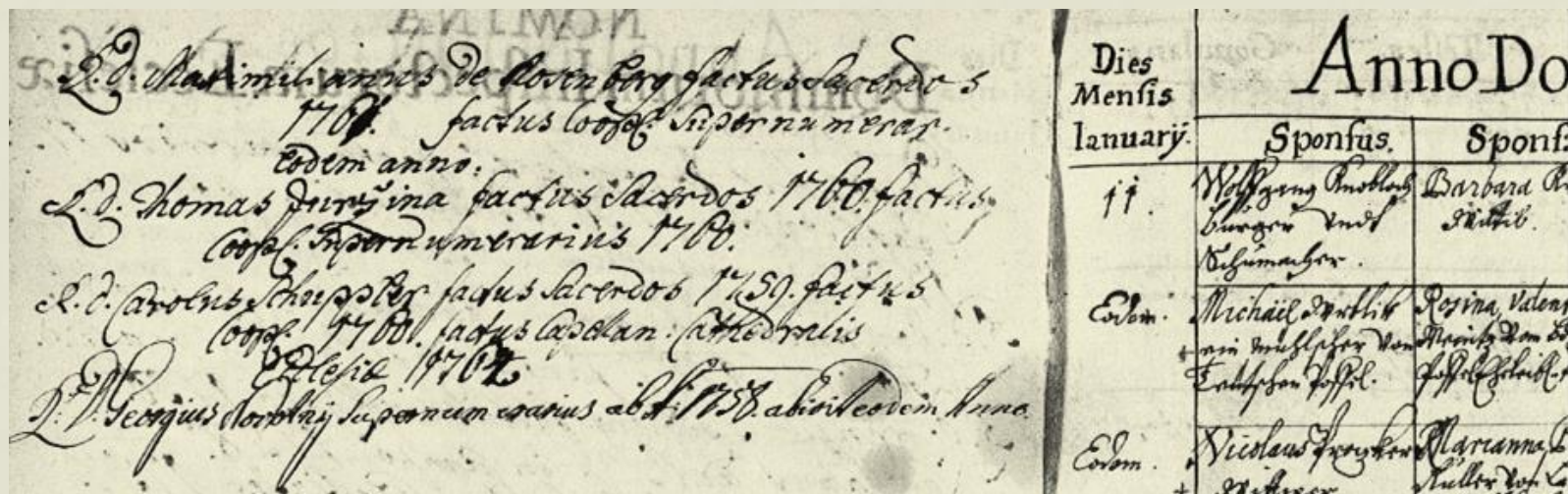
- próza (legendy, cestopisy, kroniky, dějiny měst, dialogy, polemiky, panegyriky, elogia)
- poezie (duchovní i světská, příležitostná – oslavná, gratulační, epigramy, *carmina figurata*)
- drama (slavnostní, školské, divadlo na šlechtických dvorech, barokní opera a latinská libreta)
- často nelze přesně odlišit žánry

Raněnovověká latina

- klasicizující tendence – v baroku větší míra expresivity
- neologismy
- výpůjčky z řečtiny i dalších jazyků
- pravopisná rozkolísanost
- neklasická ortografie
 - *ae/oe/e* (*faemina, caeterum*)
 - *u/v* (*qvartus, lingva, svavis*)
 - *i/j* (*ejus, Majus, jus*)
 - *t/c* (*gracia, amicicia*)
 - *i/y* (*hyems, ocyus, lacryma*)
 - *c/ch* (*charus*)
 - písařské zkratky (*atq₃, sum₉, sanctũ*)
 - přízvuky (*túm_qve, hìc, suâ, amâsset*)

Familia et ecclesia: matrika oddaných

- povinnost vedení matrik od tridentského koncilu (1563)
- vedeny v rámci farností (původně latinsky, později převládají národní jazyky)
- dnes dostupné online

Matrika narozených

LIBER MATRICULAE
 PAROCHIALIS ECCLESIAE NARVENSEM
 Eiusdemque Fitiatium Ferro-Bro-
 densis et Genschowitzerensis.
 Baptizatorum, Copulatorum, et
 Mortuorum
 per
 Thom. Fr. Nobilium Praecellentem ac
 Doctissimum Opum Leopoldum Ignatium
 Paulinum Gymnasium Braunoviensem.
 M. C. et Alia. Myrum Blana. Luc.
 calareum Formatum, nec non huius Cur.
 curatum Vigilantissimum, Meritissimumque
 Inceptus Anno a partu Virgineo 1763
 Die 4. Januarij.

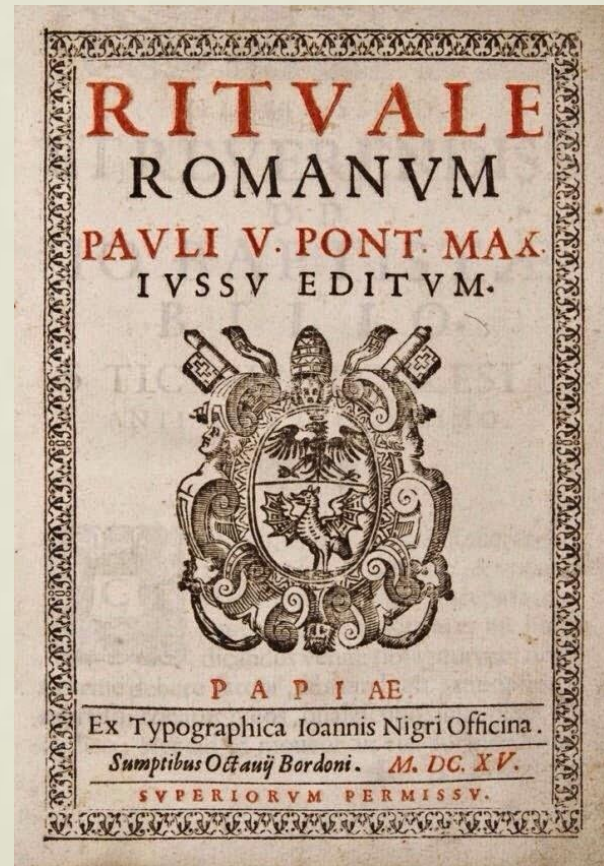
- platí totéž jako pro matriky oddaných
- uveden křtící kněz, rodiče, místo původu, jméno dítěte, den, kmotři
- Bzí, SOA Litoměřice

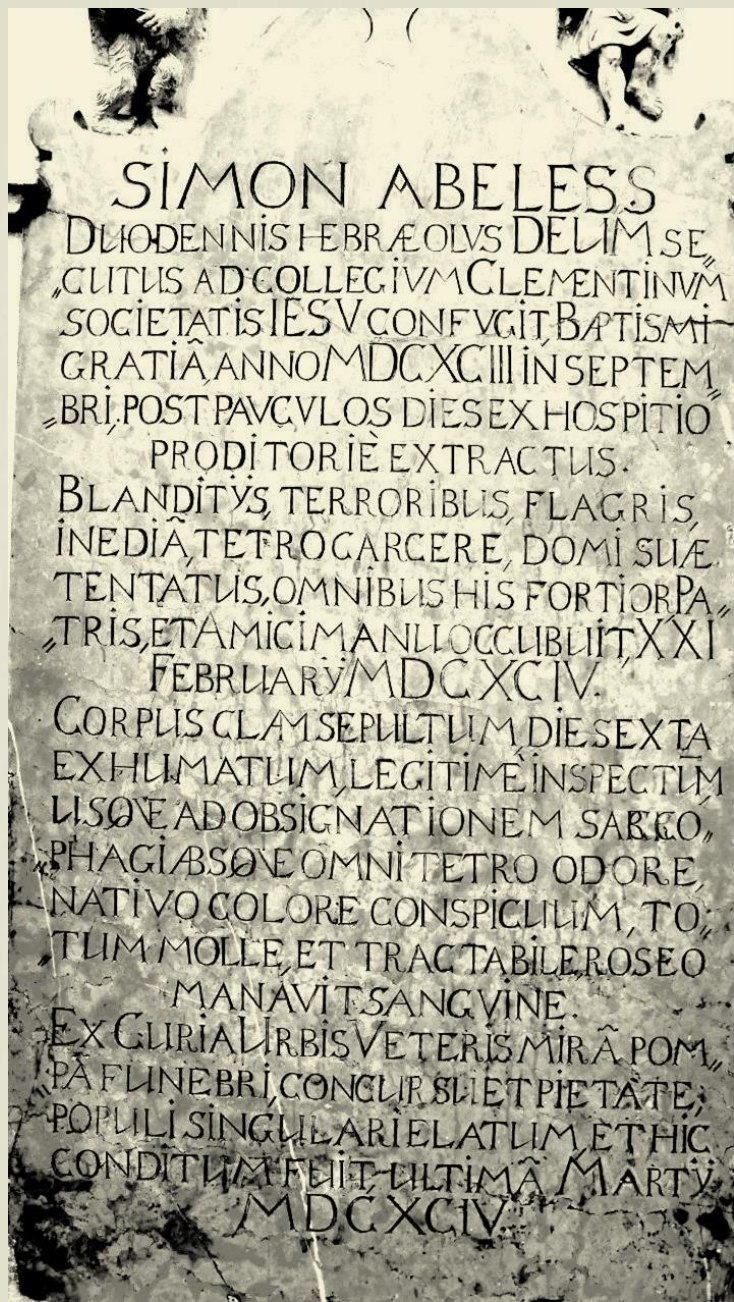
19 gbris Bapt: Georgius filij legi pater Georgius Almgro Mater Anna
 ex Galland Leuans Christoph. Nigelnitz Tesles Inger. Wilm.
 Heister. H. Heister, Anna Majin, Maria Wostoritzin
 21 gbris Bapt: Georgius filij legi pater Jacobus Amberg. Mater Anna
 Leuans Heister. Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 Johanna Heister. Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 Johann Bapt: Maria filia legi pater Christianus Heister. Mater
 Anna Leuans Maria Gendrich, Gendrich. Heister. Amberg.
 Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 24 gbris Bapt: Mattheus filij legi pater Henrichus Heister. Mater Anna
 Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 28 gbris Bapt: Mattheus filij legi pater Mattheus Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 1. gbris Bapt: Daniel filij legi pater Anna Heister. Mater
 Maria Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 3. gbris Bapt: Christianus filij legi pater Christianus Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 7. gbris Bapt: Maria filia legi pater Christianus Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 10. gbris Bapt: Valerius filij legi pater Valerius Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 14. gbris Bapt: Georgius filij legi pater Georgius Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 16. gbris Bapt: Nicolaus filij legi pater Nicolaus Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 17. gbris Bapt: Christophorus filij legi pater Christophorus Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.

17. Jan. Bapt: Christophorus filij legi pater Christophorus Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 14. gbris Bapt: Georgius filij legi pater Georgius Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 22. gbris Bapt: Maria filia legi pater Maria Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 24. gbris Bapt: Anna filia legi pater Anna Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.
 23. gbris Bapt: Maria filia legi pater Maria Heister. Mater
 Anna Gendrich. Heister. Amberg. Heister. Amberg.

Hic Anno in uniuersum Baptizata fuerunt 182.
 ANNO 1670
 sequente Baptizati sunt in Naruensem Ecclesia
 in JANUARIO
 1. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 2. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 3. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 4. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 5. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 6. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 7. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 8. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 9. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 10. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 11. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.
 12. Januarij Baptizata et Magdalena filia legi: Georgij, Matris, Matris Catharinae
 ex Rebecca Leuans Catharina Gendrich. Heister. Amberg.

Ecclesia

Náhrobní nápisy

- náhrobní deska Šimona Ábelese (Týnský chrám)
- židovský chlapec, který konvertoval ke křesťanství
- zemřel pravd. násilnou smrtí 1694

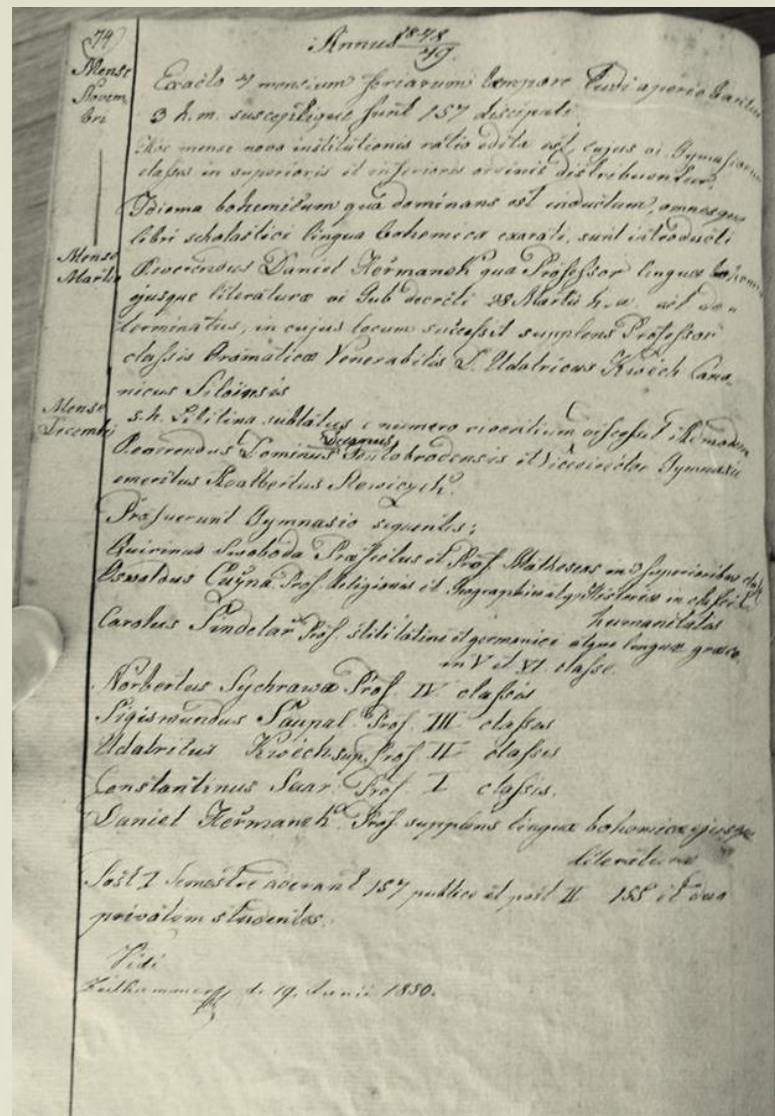
Schola

- seznamy studentů
- gymnaziální kroniky,
- školní předpisy

• Disciplina scholasticorum

Consuetudines Provinciae Poloniae 1648

In criminibus minus gravibus, cuiusmodi est impingere colaphum, ignominiosis verbis afficere, inebriari, grassari noctu, explodere bombardam, evaginatiss gladiis citra sanguinem pugnare, excutere fenestras et his similia, potest Rector ipse iudicare et iniungere paenas, quas iudicabit, paena etiam carceris...

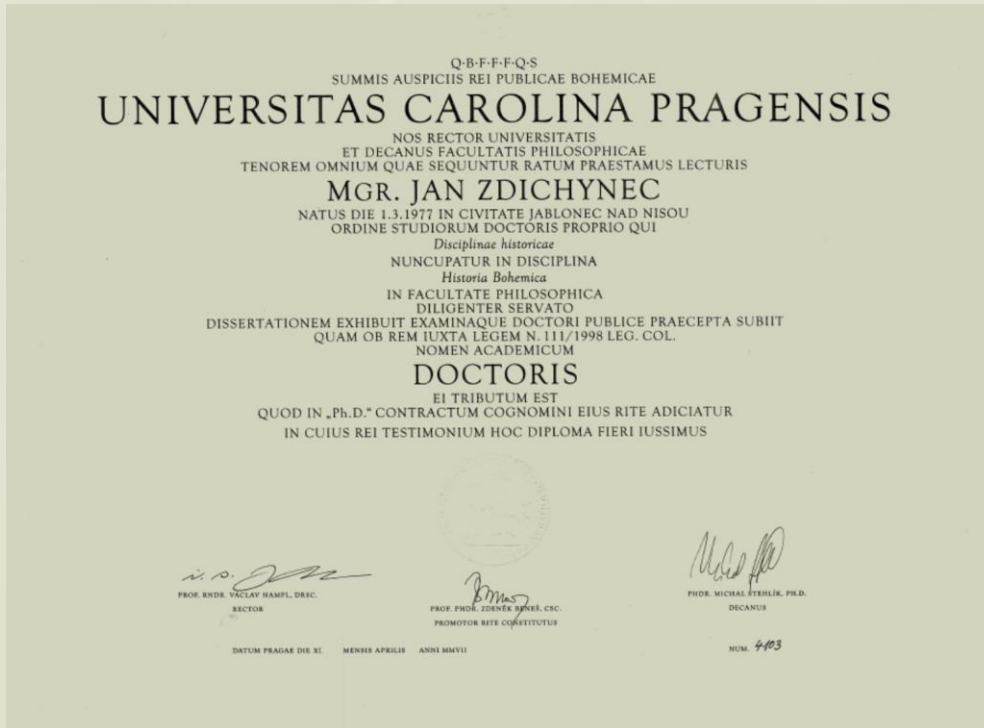
- seznam učitelů v kronice gymnázia z Havlíčкова Brodu (1848/49)

Univerzitní prameny

Vyloučení studenta filozofie M. Richtera (1657)

Matthæus Richter, Philosophiæ Studiosus, proscibitur.

Qvandoqvidem Matthæus Richter Lusata Nauslicensis, Metaphysicæ Studiosus, Magistratui Academico delatus, qvòd die 16. Mensis Februarij anni præsentis inter horam primam et secundā post dimidium noctis, Ignatium Juncker Phys: Studios: ex prægnante causa cum lumine ad Pharmacopæam misum, in publica platea sibi obvium, stricto gladio aggressus, ei gladium et pileum vi rapuerit, et de hoc interrogatus id ipsum Judicialiter confesus fuerit, nec aliud, qvàm qvòd joco id fecerit, in sui exculpationem adduxerit.

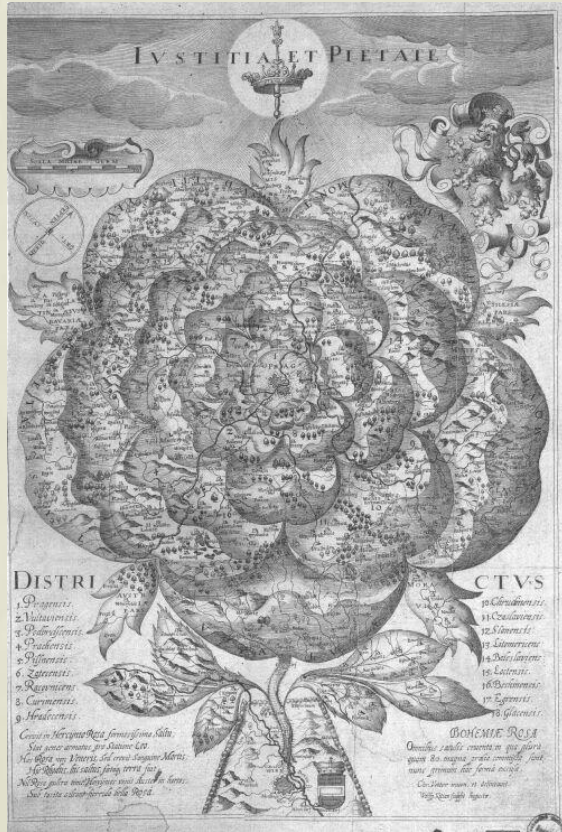
Idcirco prædictum Matthæum Richter è Matriculo Universitatis delendum, de numero studiosorum eijciendum, et ab hac Alma Universitate per valvas proscibendum efse judicam9, prout eundem hoc dicto judiciali ematriculam9, eijcimus, et proscibimus, ejectumq~ ac proscriptum declaramus. Idq~ de jure. Lectum et Latum in Consilio Academico die. 15 Martij AC. 1687.

Univerzitní teze J. M. Henneta

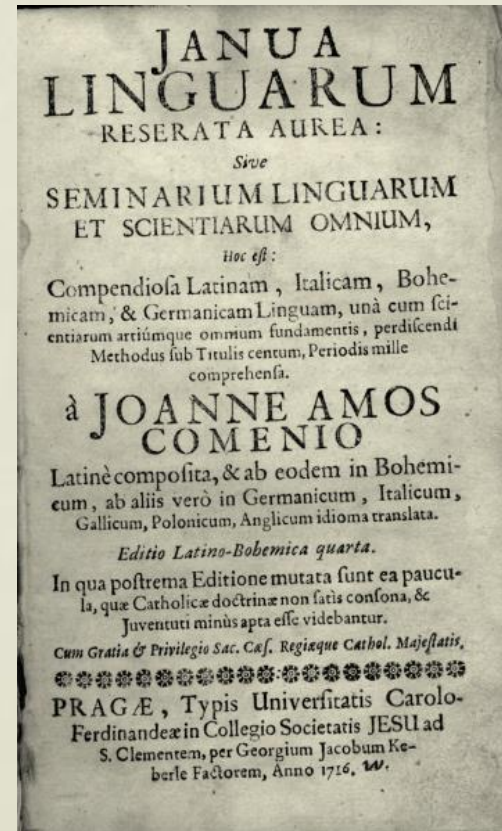

Scientia

B. Balbín, Epitome (Bohemiae Rosa)

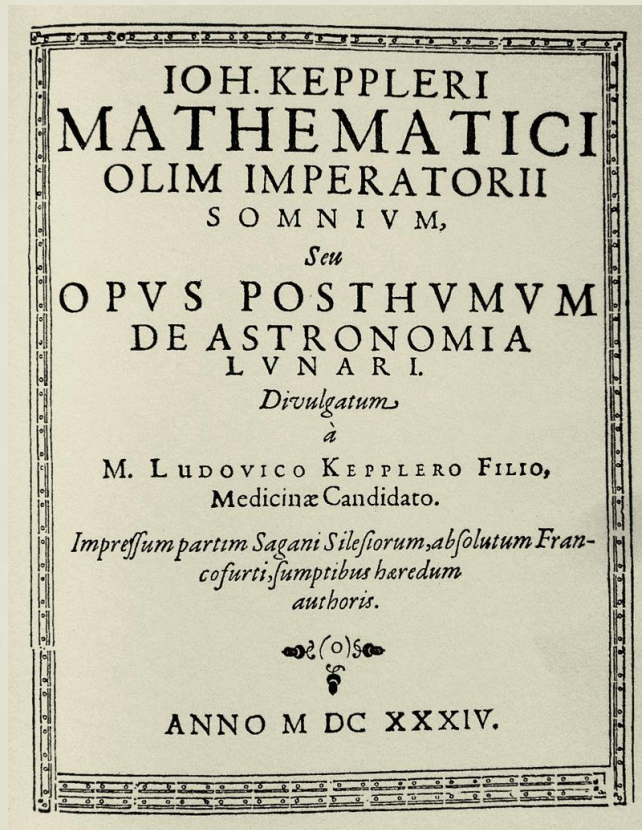
J. A. Komenský, Brána jazyků otevřená

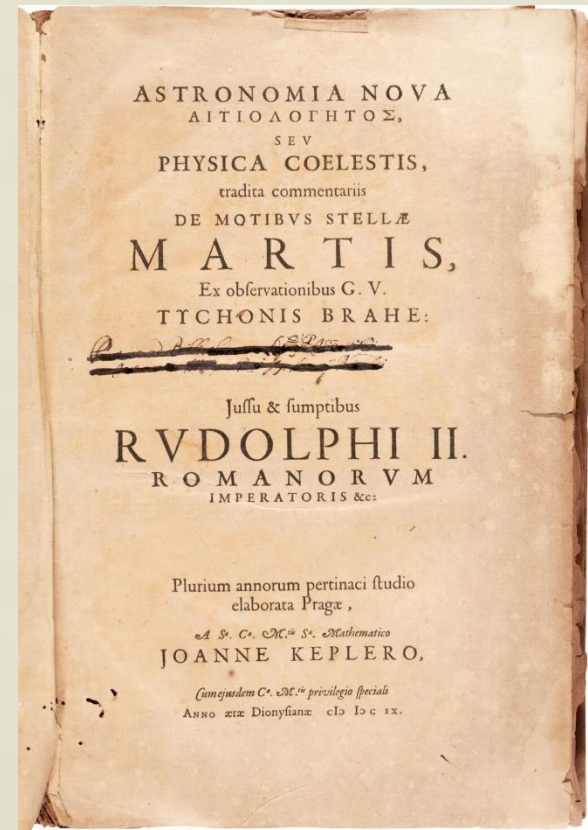
Jan Kepler

dílo o astronomii, ale i román...

Somnium, 1608

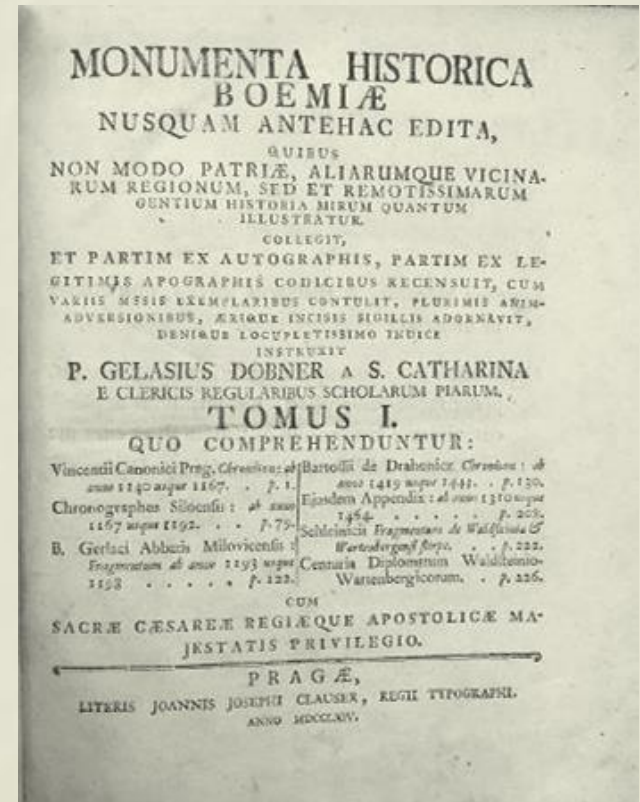

Astronomia nova, 1609

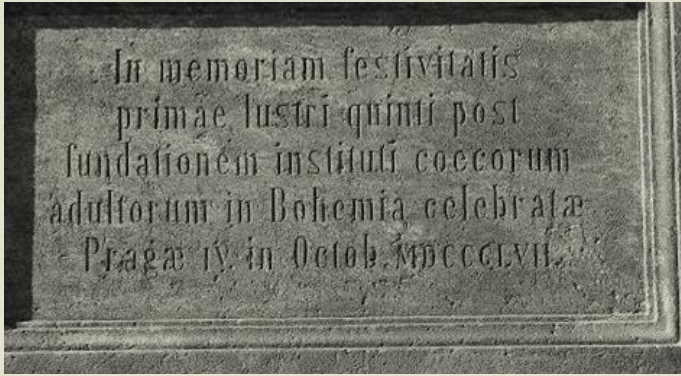

Gelasius Dobner

ještě v osvěcenství je latina jazykem vzdělanosti

Ars

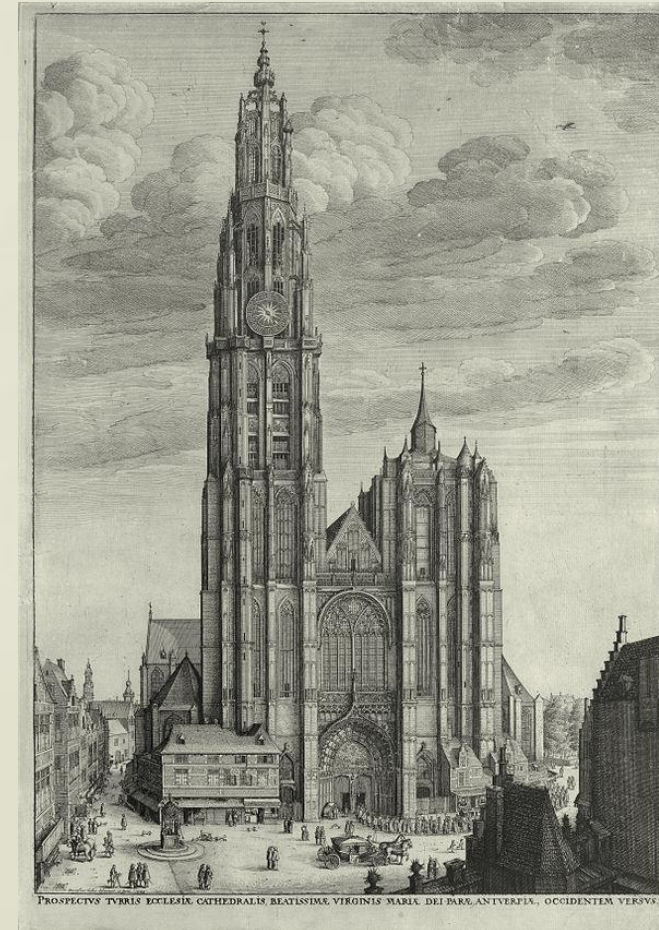
nápis u sochy sv. Václava
na Karlově mostě

Antonius van Dyck pinxit,
Wenceslaus Hollarus fecit

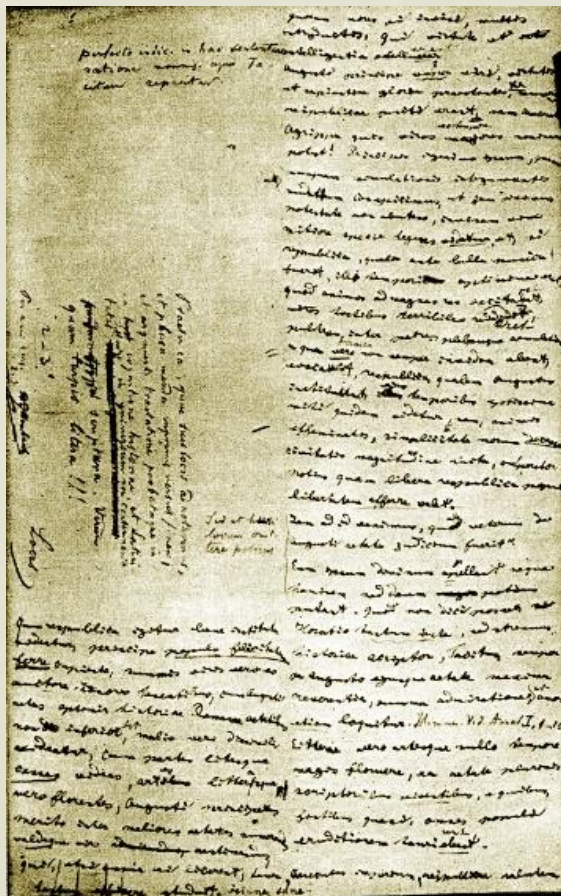
Václav Hollar – lept katedrály v
Antverpách s latinským
popiskem

- lept, I. stav, 491x340 mm, Národní galerie v Praze

Varia

Karl Marx: Examinatio maturitatis (1835)

- An principatus Augusti merito inter feliciores reipublicae Romanae aetates numeretur?

Děkujeme za pozornost
Grātiās maximās agimus!

